

Forord

Engang kunne jeg ikke forestille mig, at jeg en dag ville komme til at skrive en bog som den her. Dertil var jeg alt for internationalt orienteret og engageret, både personligt og professionelt. Og hvordan kunne man skrive en bog om værdien af den nationale stat, når det nu engang er almindelig viden, at millioner af mennesker i forrige århundrede døde på grund af krige, som blev udkæmpet for nationens skyld?

Det kan derfor se ud som lidt af et risikabelt projekt, når jeg nu alligevel har sat mig for at forsøge at gøre det. Jeg vil dog snarere kalde det et vovestykke, der er værd at udføre, netop fordi der stadig gøres og siges så meget forfærdeligt i nationens navn, og det derfor er vigtigt at få en ny forståelse af det nationale og dets forhold til staten. Min anden personlige motivation er mine betænkeligheder ved alternativerne til nationalstaten.

Jeg har sat mig for at gennemtænke nationsbegrebet og sætte det i forhold til staten vel vidende, at nationen har et Janus-ansigt, som den skotske sociolog Tom Nairn engang har udtrykt det. Dermed mener han, at “nation” er et begreb, man nødvendigvis må have et kritisk forhold til, fordi nationen så at sige både har et smukt og et hæsligt ansigt. Alligevel ender jeg – ligesom Nairn – med at konkludere, at vi ikke kan undvære de værdier, “nationen” står for. Jeg argumenterer nemlig for, at nationsbegrebet dels repræsenterer en række almenmenneskelige behov – kort og godt behovet for at føle sig hjemme i et samfund og en historisk og geografisk sammenhæng – dels tjener nogle politiske og sociale behov, som staten er afhængig af.

Til dem, der på forhånd stiller sig kritiske over for tanken om et forsvar for det nationale, vil jeg sige, at nok var der millioner, der i forrige århundrede døde for deres nationers skyld, men mange af dem gjorde det, fordi de frivilligt havde valgt at sætte livet ind på at forsvare deres land og deres landsmænd mod umenneskelighed, uretfærdighed og vilkårlig magt udøvet af et brutalt og totalitært system, der fornægtede det enkelte menneskes værdighed.

Det politiske pres og de trusler, som det danske demokrati og danske borgere i udlandet oplevede i begyndelsen af 2006 i forbindelse med Muhammed-krisen, gav endnu en gang mange af os danskere en

uhyggeelig påmindelse om, at den verden, vi lever i, både den personlige og den politiske, i virkeligheden hele tiden befinder sig på randen af kaos og en trussel fra “ustyrlige kræfter” – for nu at bruge et udtryk, som blev anvendt på højeste politiske plan. Pludselig forstod vi, at den samfundsorden, vi har fået i arv, ikke er noget, vi kan tillade os at tage for givet, men er noget, vi skal være parate til at forsvare.

Muhammed-krisen har forhåbentlig fået mange danskere til at forstå, at man kan være muslim på mange måder, og at man godt kan være både dansker og muslim. Ja, tilmed dansk patriot og muslim: Også danske muslimer følte sig såret over at se Dannebrog blive brændt af i Mellemøsten, Indonesien og Pakistan. Ja, de opdagede måske pludselig, hvor danske de var blevet. Men desværre forstærkede krisen formentlig i andre dele af den danske befolkning den slags stereotype og hadfyldte billeder af muslimer og indvandrere, som i februar kom til udtryk i følgende brev fra en 15-årig dansk dreng til en jævnaldrende dansk-pakistansk pige:

Til __

Jeg kan ikke forstå hvorfor du er sådan. I kommer jo bare til vores dejlige land Danmark og sviner det til og i får penge for ikke at lave en skid. I kommer og nasser på systemet for så senere at brænde vores dejlige Dannebrog af. Det gider vi FANDNEME ikke at finde os i. Vi kommer og hjælper jer nede i jeres land og så vil i bare have os smidt ud og i tror det ikke får konsekvenser men der kan i godt tro om igen. Hvis vi skal ud af jeres land skal i FANDNEME også ud af vores.

Fra __

Brevet er fiktivt. Men teksten er autentisk. Der var nemlig tale om et forsøg på at skrive en dansk stil! Det gør det selvfølgelig ikke mindre uhyggeligt og rystende. For det afspejler jo ikke kun en umoden drengs holdninger, men også dem, der hersker i drengens hjem.

Man kan med sikkerhed sige, at det at være dansker i dag ikke føles helt på samme måde, som før Danmark blev ramt af sin værste udenrigspolitiske krise siden anden verdenskrig. Så meget desto større behov er der for refleksioner over, hvordan vi bør forstå os selv som danskere i dag. For krisen viste, at vi har brug for at forny denne forståelse.

Min bog kan bl.a. læses som et modspil til en snæversynet nationalisme og som en vision om en inkluderende “danskhed”. Men denne vision er ikke hentet ud af den blå luft. Den bygger nemlig videre på de menneskelige, politiske og etiske værdier, som det moderne Danmark blev skabt på. Jeg tænker her især på værdier om frihed, fællesskab og demokrati, som vi danskere i det store og hele har været enige om siden

anden verdenskrig. Og selv om min bog rummer mange profilerede synspunkter og anderledes vinkler på det danske samfund, så er den tænkt som et bidrag til en fornyelse af denne konsensustradition.

Selv om jeg har kaldt min bog for et “forsvar for nationen”, er den også et forsvar for nationalstaten, idet begrebet “nationalstat”, som jeg selv ser det, rummer en forestilling om, at staten og nationen – eller “folket” – hænger sammen i et nødvendigt gensidighedsforhold. Dette forhold betyder, at borgerne kan opleve “frihed i sikkerhed”, dvs. realisere deres frihed inden for statsapparatets og lovenes beskyttende rammer. I bogen viser jeg, hvordan denne opfattelse har rødder i den vestlige verdens republikanske og liberale traditioner, men jeg viser også, at den sikkerhed, som er frihedens forudsætning, naturligvis altid må betragtes som skrøbelig og midlertidig, ikke mindst i nutidens risikofyldte verden.

Kort fortalt hylder jeg et nationsbegreb, som på én gang er demokratisk, patriotisk og kosmopolitisk. Den statsmodel, jeg går ind for, er en liberal rets- og velfærdsstat med en fælles, inkluderende national identitet samt en fælles offentlighed og en politisk kultur, der fremmer dialog og demokratisk medbestemmelse på flere niveauer.

Om end der er tale om en bog, jeg har skrevet i løbet af de sidste to år, så har den i grunden ligget mig på sinde i mere end en halv snes. Lige siden dengang jeg erkendte, at selv om jeg nok er en form for liberal kosmopolit, så kan jeg ikke leve uden en nation, om det så blot er min egen personlige. Nationen er nemlig en del af mig selv. Men den er naturligvis også mere: For den forsyner mig med rettigheder, pligter, fællesskaber og steder i verden, som jeg ikke blot kan kalde “mine”, men også “vore”. Som jeg vil forklare det i bogen, så har nationen på den måde såvel en personlig som en kollektiv og offentlig dimension.

Men jeg er overbevist om, at man rent følelsesmæssigt godt kan føle sig knyttet til flere nationer på én gang, og at mange af os har en form for hybrid identitet, altså føler, at vi så at sige er lidt blandede indvendig og hører til mange steder på én gang. Derfor var det nok ikke helt tilfældigt, at beslutningen om at skrive denne bog blev taget på en sæter i Norge. “Min” sæter, som jeg er tilbøjelig til at se den, skønt den i virkeligheden tilhører mine norske venner. Men i det mindste “min”, i den forstand at naturen og landskabet omkring den i de sidste tredive år har været en del af fortællingen om mig selv og mit liv sammen med min familie og mine venner, både deroppe og herhjemme.

Lige fra jeg var teenager, har jeg følt mig lidt norsk, skønt jeg er dansk og har flere erfaringer og følelser, der knytter sig til min danske nation og mine danske steder. I alle mine ungdomsår læste jeg alt, hvad jeg kunne få fat på om Norge. Først og fremmest norsk skønlitteratur

og først og sidst Vesaas. Ham begyndte jeg at læse igen, da jeg satte mig til at skrive denne bog. For jeg ønskede at genopleve, hvordan han skildrer den afstemthed mellem menneske og sted, som jeg kender fra mig selv, og som jeg forbinder med det nationale.

Denne stedsforståelse udgør et “intuitivt” element i bogen, men den skal ikke anses for mindre relevant af den grund. For megen erkendelse begynder som intuition. Og jeg skal nok give den en rationel forklaring.

Min bog er en smule “krævende”, forstået på den måde, at den kræver lidt tid og lidt omtanke. Men så er den til gengæld heller ikke svær at læse og forstå. Den er nemlig skrevet for at blive læst af andre end specialister. Man kan endog læse den som et debatindlæg, for dens emner er meget aktuelle.

Af bl.a. formidlingsmæssige hensyn har jeg undertiden valgt at trække på personlige erfaringer og på møder med mennesker over de sidste 20 år, først som radiomedarbejder og forlagskonsulent, siden som forsker med speciale i britisk, amerikansk og irsk historie og politik.

Men først og fremmest trækker jeg på en meget stor og varieret litteratur og har fundet inspiration hos mange forfattere, som jeg står i stor gæld til. Nogle har dog betydet mere end andre. Filosofisk set gælder det specielt hermeneutikeren Paul Ricœur, humanisten Tzvetan Todorov, videnskabsteoretikeren Brian Fay samt de politiske filosoffer David Miller, Philip Pettit, Robert Bellah og Brian Barry. Blandt historikere har jeg fundet størst inspiration hos Liah Greenfeld og Bernard Eric Jensen, blandt sociologerne Richard Jenkins og David Gross, blandt socialantropologerne Thomas Hylland Eriksen og Kirsten Hastrup og blandt geograferne Doreen Massey og Kenneth Olwig. Politisk set har jeg lært mest af Mary Robinson, som i 1990’erne var Irlands præsident og siden blev FN’s Højkommissær for Menneskerettigheder. Men jeg har dog også “stået i lære” hos tænkere, jeg ikke er enig med på alle punkter. Det gælder bl.a. politologerne Will Kymlicka, Seylah Benhabib og Yael Tamir. Jeg har desuden haft stor gavn og fornøjelse af at sætte mig ind i dansk historisk og politologisk forskning, som jeg ikke i forvejen kendte meget til. Specielt har jeg sat pris på at læse Tine Damsholt, Jørgen Goul Andersen og Georg Sørensen.

Jeg har en særlig tak at rette til politologen Gorm Harste for hans meget nyttige kommentarer til manuskriptet. Desuden til min redaktør, Pernille Pennington, som har givet mig det bedst tænkelige redaktionelle modspil, ikke mindst på grund af hendes eminente sprogøre. Og så selvfølgelig til min kone, Anette, som har givet mig sin forståelse, sin tålmodighed og sin opmærksomhed, når jeg “talte bog” ved enhver tænkelig lejlighed.

Som sagt har min bog ligget i årevis og ventet på at blive skrevet. Faktisk lige siden dengang jeg begyndte at rejse og forske i Irland først i 1990'erne. Dengang kom jeg til Irland fuld af afsky for det grimme ansigt, nationalismen på Balkan viste os i de år. Jeg blev derfor med det samme sympatisk indstillet over for de yngre irske generationers igangværende opgør med den autoritære, snæversynede og sekteriske nationalistiske tradition, som havde præget Irland igennem det meste af århundredet. Med mine liberale overbevisninger og positive erfaringer fra ophold i multikulturelle samfund som USA og Canada blev jeg grebet af visionen om et samfund bygget alene på respekten for menneskerettigheder og borgerlige frihedsprincipper.

Men min vision havde en lovlig abstrakt karakter, og efterhånden lærte jeg at forstå, at de unge liberales og radikales opgør med nationalismen i Irland i virkeligheden ikke var et opgør med den nationale ide som sådan. Selv de mest kritiske tog forestillingen om en irsk nation for givet, på samme måde som de betragtede det som en selvfølge, at de var irere, og at det irske samfund havde traditioner, som var både unikke og værdifulde.

Når jeg relaterede denne erfaring til mine egne tanker og følelser om det samfund, jeg selv var rundet af, så erkendte jeg, at jeg i grunden selv havde det nogenlunde på samme måde. Jeg selv var også både liberal og national – og internationalt orienteret. Ja, lidt af en kosmopolit. Og det er jeg stadigvæk. Jeg har derfor konkluderet, at det må være muligt at være liberal og nationalsindet på samme tid.

Gennembruddet for denne erkendelse skete, da jeg begyndte at studere Mary Robinsons karriere fra menneskerettighedsadvokat til Irlands præsident og siden fik lejlighed til at interviewe hende. Ved den lejlighed var hun så generøs at forære mig en stor samling af de taler, hun indtil da havde holdt som præsident. Siden modtog jeg flere. Disse taler udstråler både Robinsons liberale tro på betydningen af at respektere de menneskelige og borgerlige rettigheder, men også en "ny-republikansk" og "kommunitaristisk" inspireret forståelse af den værdi, som forestillingen om et historisk, nationalt fællesskab kan have for både det enkelte menneske og samfundet som helhed. Ofte drejer det sig om lejlighedstaler uden den helt store filosofiske dybde. Men her og dér er der tankevækkende passager, som gav mig lyst til at forsøge at gennemtænke det hovedanliggende, Robinson tit vender tilbage til: Hvordan kan man både være liberal og national, og hvorfor kan man værdsætte både universelle værdier og de særlige tolkninger, de har fået inden for ens egen kulturelle tradition?

De svar, jeg er nået frem til, kan allerede læses mellem linjerne i min bog fra 1997, *Den irske verden*, som bl.a. handler om, hvordan irernes

eget syn på deres nationale identitet er undergået en revision igennem de seneste årtier, eller, som jeg nu kalder det, en “gentilegnelse”. På samme måde gengav min næste bog, *Irland efter hungersnøden* (2002), dele af den samme proces, men her i form af en fremstilling af Irlands historie siden midten af 1800-tallet.

I nærværende bog bevæger jeg mig ud over den irske kontekst og ind i mere generelle overvejelser. Desuden har jeg sat mig for at forklare, hvad der i de tidligere bøger kun blev antydnet, fordi bøgerne havde andre hovedærinder.

Min diskussion af nations- og nationalstatsbegrebet refererer til forskellige landes samfundsdebat og politiske historie. Ud over dansk historie og samfundsdebat gælder det Frankrig, Storbritannien, USA, Canada, Australien og – selvfølgelig – Irland, “min tredje nation”. På grund af min egen faglige baggrund som underviser og forsker i engelsksprogede landes historie, kultur og samfundsforhold vil de fleste eksempler og det meste af den litteratur, jeg trækker på, stamme fra denne del af verden.

Da bogen også har karakter af debatindlæg, har det største problem, jeg har oplevet igennem det sidste trekvarte år, været at holde den opdateret i forhold til den hjemlige samfundsdebat. I den periode, jeg har skrevet bogen, har vi nemlig været vidner til ekstremt mange væsentlige begivenheder og debatter – i ind- og udland – med relevans for de emner, jeg beskæftiger mig med. Jeg har forsøgt at tage højde for dette ved at samle mine kommentarer til dem i bogens sidste kapitel. Jeg håber på den måde at kunne demonstrere de praktiske implikationer af de holdninger, min bog står for.

For at lette læsningen har jeg valgt at undgå noter. I stedet er henvisninger til anvendt litteratur placeret i parenteser i selve teksten. Parenteserne er anbragt inden for et punktum, hvis henvisningen gælder et citat inden for sætningen. Hvis parenteser er anbragt uden for et punktum, gælder henvisningen en oplysning eller vurdering i en eller flere foregående sætninger. Jeg har valgt at oversætte alle bogtitler til dansk. I litteraturlisten, som rummer de titler, jeg refererer til, angiver jeg dog de originale titler. Værker udgivet før 1900 er kun undtagelsesvis opført i listen. Hvor intet andet er anført, har jeg selv foretaget oversættelserne af uddragene fra den engelsksprogede litteratur.

Holstebro, marts 2006